

A JEZSUITÁK SZERETETSZOLGÁLATA MISKOLCON I.
A SZERETETSZOLGÁLAT GYÖKEREI A REND TÖRTÉNETÉBEN ÉS PEDAGÓGIAI NÉZETEIBEN

Karlowits-Juhász Orchidea

Miskolci Egyetem, Tanárképző Intézet

Kivonat *A miskolci Fényi Gyula Jezsuita Gimnáziumban a 2002/2003-as tanévtől minden 9. osztályos tanuló egy több hónapon átívelő, szociális fókuszú szolgálatot teljesít. A szeretetszolgálat célja, hogy a diákok olyan „másokért élő emberekké” váljanak, akik felnőttként kellő nyitottsággal, kritikus hozzáállással, toleranciával és aktivitással részt vállalnak a társadalmi igazságosság előmozdításában. Jelen dolgozat a szeretetszolgálatot a rendtörténet és a jezsuita nevelés kontextusába helyezi, külön hangsúlyt fektetve Pedro Arrupe jezsuita rendfőnök (1907-1991) munkásságára, aki a XX. században a jezsuita nevelés középpontjába állította a szociális gondoskodást.*

Abstract *In Fényi Gyula Jesuit High School in Miskolc every ninth-class student has been doing a service of social focus lasting for several months since the school years of 2002/2003. The aim of charity service is to make students become "men-and-women-for-others" who, as adults, take part in promoting social justice with proper openness, critical attitude, tolerance and civic activity. This paper puts charity in the context of the history of Jesuits and Jesuit education, emphasizing the work of Pedro Arrupe, Jesuit general (1907-1991) who placed social care in the centre of Jesuit education in the 20th century.*

Kulcsszavak *Szeretetszolgálat, iskolai közösségi szolgálat, karitativitás, társadalmi igazságosság, társadalmi felelősségvállalás, jezsuita rend, jezsuita nevelés*

Key words *Charity, charity service, service learning, social justice, social responsibility, Jesuits, Jesuit education*

A miskolci Fényi Gyula Jezsuita Gimnázium 9. osztályos tanulói számára a 2002/2003-as tanévben indult útjára az úgynevezett Arrupe szeretetszolgálati program, amelynek célkitűzése, hogy a diákok olyan „másokért élő emberekké” váljanak, akik felnőttként kreatív, vezetést is vállaló módon tudnak majd cselekedni a társadalomban. Ehhez a program kidolgozói fontosnak tartották, hogy a tanulók megtapasztalják az adás örömét és az elfogadás képességét, minél jobban megismerjék önmagukat, képesek legyenek az együttműködésre, táguljon a világgépük, erősödjön a társadalmi felelősségvállalásuk, szociális érzékenységük és elköteleződésük (Velkey 2003: 287). A program névadója Pedro Arrupe jezsuita rendfőnök (1907-1991), aki a „másokért élő ember” eszményének megfogalmazásával a XX. században a jezsuita nevelés központjába állította a szociális gondoskodást. Az ő gondolataiból, lelki-szellemi iránymutatásából kiindulva dolgozták ki az iskola vezetői azt a szociális tapasztalatszerző programot, amely szervesen illeszkedik az intézmény tanulmányi, közösségi és lelki fejlődést segítő programjai sorába. Jelen ta-

nulmány a szeretetszolgálat jezsuita rend- és neveléstörténeti vonatkozásait helyezi górcső alá. A szeretetszolgálati program és annak működési mechanizmusa a későbbiekben, egy kvalitatív empirikus kutatásra támaszkodva (A jezsuiták szeretetszolgálati Miskolcon II. címmel) kerül bemutatásra.

A szeretetszolgálat gyökerei a jezsuita rend történetében

A jezsuiták küldetése és irgalmas cselekedetei

Mielőtt megkísérlem a miskolci Fényi Gyula Jezsuita Gimnáziumban 2002 óta folyamatosan működő, jellemzően szociális fókuszú szeretetszolgálatot a jezsuita rend történetének kontextusába helyezni, fontosnak tartom hangsúlyozni azt a tény, miszerint maga a rend nem karitatív szerzetesrend, sokkal inkább intellektuális képzésre orientált vallási közösség. A Rendalkotmányhoz írt Kiegészítő Szabályok című alapidokumentum szociális apostolkodásról beszél, amelynek célja, hogy az emberi

együttélés teljesebb igazságosságban és teljesebb szeretetben valósulhasson meg. Ez elsősorban lelki szolgálatokkal végzett szociális munkát (apostolkodást, tanítást, érzékenyítést), másodsorban szociális kutatást és ismeretterjesztést, harmadsorban pedig közvetlen szociális munkát jelent (REND-ALKOTMÁNY 1997: 339-340).

A katolikus egyház jelenleg legnagyobb szerzetesrendjét, a Jézus Társaságát (Societas Jesu), azaz a jezsuita férfi rendet a baszk származású nemesember és katonatiszt, Loyolai Ignác (Ignatius de Loyola, 1491-1556) alapította. A kiindulópontot a párizsi egyetem jelentette, ahol Ignác követőkre talált, akik ígéretet tettek arra, „hogy életüket a lelkek javának szolgálatában” töltik. 1539-ben Rómában a csoport tagjai elhatározták, hogy a pápa rendelkezésére bocsátják magukat, és az apostolok küldetését követve megalapítják a Jézus Társaságát. A rend hivatalosan 1540. szeptember 27-én alakult, amikor III. Pál pápa jóváhagyta működését „Isten szolgálatára és a lelkek segítésére” (Jezsuiták tegnap és ma 1993: 8-10).

Anélkül, hogy kísérletet tennék a rend, illetve történetének átfogóbb bemutatására, itt csupán a William V. Bangert által kiemelt három alapvető jeggyel jellemzem a Jézus Társaságának identitását (Bangert 2002: 458-460). A jezsuita hivatás első fő attribútuma az intenzív apostoli tevékenység, amelyet a „Mindent Isten nagyobb dicsőségére” (Ad maiorem Dei gloriam, AMDG) alapelv vezérel. A második jegy a keresztény humanizmus, azaz a keresztény kinyilatkoztatás és az emberi értékek harmonikus összhangja, amely többek között olyan magatartás- és attitűdbeli jellemzők kialakulását is segítette, mint a mindenki számára emberi életkörülmények megteremtésének szándéka, a különböző kultúrák iránti nyitottság vagy a folyamatosan változó helyzetekhez való alkalmazkodás. A harmadik jegy a közös lelki ideál követése („Jézussal együtt lenni, hogy szolgálhassunk”), amely a különböző lelkigyakorlatok (köztük a klasszikus, 30 napos ignáci lelkigyakorlat) elvégzésével jut el minden jezsuitához. E három jellegzetességet szükségesnek tartom kiegészíteni egy negyedikkel, a későbbiekben ugyanis tanító rendként is fókuszállok majd a Jézus Társaságára.

Bár, mint azt fentebb már hangsúlyoztam, a jezsuita rend nem karitatív szerzetesrend, ennek ellenére a rendtörténetnek vannak olyan kiemelkedő karitatív vonatkozásai, amelyekről itt mindenképpen szót kell ejteni.

„A szeretet inkább cselekedetekben nyilvánuljon meg, mint szavakban” – írja Lelkigyakorlatok

című alapművében Loyolai Szent Ignác (Lelkigyakorlatok 2002: 130), aki szülővárosában, Azpetiában, majd később Velencében alimiznaosztásokat szervezett, kórházakban, börtönökben segítő szolgálatokat kezdeményezett, illetve – egyebek mellett – részt vett a Compagnia degli Orfani árvaház (Róma, 1541) és a prostituáltakat megsegítő Szent Márta Ház (Róma, 1543) megalapításában (O'Malley 2006: 189-225). A jezsuiták több helyszínen is alapítottak ilyen és hasonló szociális intézményeket, továbbá gyakorta nyújtottak (és nyújtanak ma is) közvetlen fizikális vagy anyagi segítséget különböző katasztrófahelyzetekben. Egy példa a múltból: amikor 1538-39-ben Róma lakosságát különösen kemény tél sújtotta, a jezsuita társak élelmet és ruhát koldultak a bajbajutottaknak, és több száz embernek biztosítottak szállást (O'Malley 2006: 191). És egy példa a jelenből: az 1980-ban Pedro Arrupe által létrehozott Jezsuita Menekültszolgálat (Jesuit Refugee Service, JRS) elsősorban a Távol-Kelet országaiiban tart fenn menekülttáborokat, ahol orvosi ellátással és étellel segíti a kényszer-emigránsok életét (<http://www.jrsusa.org>).

Hazánkban az I. világháború idején a jezsuiták által Budapesten működtetett Kongregációs Otthon hadikórházában a rendtársak sebesülteket ápolták, a napköziben gyerekekkel foglalkoztak, a konyhán segédkeztek, és a rászorulóknak „szegény levest” osztottak. A nagy világgazdasági válság idején „szegénykonyhát” működtettek, ahol napi 250-300 adag ételt főztek és osztottak ki, emellett segélycsomagokkal, tűzifával és ruhaadományokkal is segítették a bajba jutottakat. A II. világháború idején a budapesti jezsuiták jelentős részt vállaltak az üldözött zsidó családok mentésében és elrejtésében. Rendházukban több mint száz zsidó származású ember, több menekült pap és katonaszökevény talált védelmet (Bikfalvi Géza, é.n.: 15-29).

Mindemellett a jezsuiták küldetéstörténetében az apostoli tevékenység mellett a szociális igazságosság kérdése csupán az 1974-75-ös rendgyűlés nyomán vált hangsúlyossá. A fordulat az akkori általános rendfőnök (generális), Pedro Arrupe nevéhez fűződik.

Pedro Arrupe és a „másokért élő ember” eszménye

1965. május 22-én a jezsuita rendgyűlés az ötvennyolc éves, bilbaói születésű Pedro Arrupe-t választotta általános rendfőnöknek. Arrupe 1927-ben Loyolában lépett be a Jézus Társaságába, majd a

rend által előírt tanulmányok elvégzése után, 1939-ben a tartományi előjárója Japánba küldte, ahol a hirosimai atomtámadás sebesültjeiért végzett áldozatos munkájával széleskörű tiszteletet vívott ki magának. 1954-ben a Japán Tartomány előjárójává, majd 1958-ban – amikor Japán önálló rendtartomány lett – tartományfőnökké nevezték ki. Arrupe atya 27 évnyi misszionáriusi és több mint tíz éves apostoli vezetői múlttal rendelkezett, amikor 1965-ben a 31. Általános Rendgyűlés a Jézus Társaságának 28. általános rendfőnökévé választotta (Bangert 2002: 444).

Pedro Arrupe a II. Vatikáni Zsinat idején (1962-1965) kapta meg a jezsuita rendfőnöki tisztelet, egy olyan éraban, amikor az egyház szellemiségét és légkörét a belső megújulás és a modern világ igényeihez való alkalmazkodás jellemezte. Az Arrupe-t megválasztó általános rendgyűlés által alkotott dokumentumok az ignáci örökség megújuló tiszteletéről, illetve a kor intellektuális, szociális és lelki problémáival kapcsolatos tudatosságról tanúsítottak. A rendi törvénykezést a társaság apostoli jellegének folyamatos hangsúlyozása foglalta egyébe (Bangert 2002: 444-445).

Az Arrupe által vezetett jezsuita rend az apostolkodás mellett egyre nagyobb feladatokat vállalt magára a szegénység és a társadalmi igazságtalanság leküzdésében. Ennek a folyamatnak a hatására sorra alakultak az olyan oktatási intézmények (többek között a Fülöp-szigeteken és Spanyolországban), amelyeket a jezsuiták abból a célból nyitottak, hogy közelebb kerüljenek a szegényekhez és elesettekhez. Az új intézmények mellett a már meglévőkre is hatást gyakorolt a jezsuiták küldetésének szociális irányú átalakulása. Az amerikai jezsuita középiskolákban hatalmas volumenű segélyosztás kezdődött, az 1978/79-es tanévben csak a New York-i rendtartományban másfél millió dollárt osztottak ki a szegényebb diákok között. A változás néhol ellenérzéseket szült. Így történt például Mexikóban, amikor az ottani tartományfőnök bezáratta az elit Instituto Patria jezsuita középiskolát, majd hátrányos helyzetű diákok számára nyitotta újra. Ez utóbbi eset annak az 1966-os levélnek a hatására történt, melyben Arrupe a következőket írta a mexikói rendtartomány vezetőjének: „A nevelést, mint minden más szolgálatunkat, a szociális problémák fényében kell tanulmányoznunk és megterveznünk. Bizonyos főiskolák – mivel majdnem kizárólag elittanulókat képeznek, vagy túl magas tandíjat szednek – komoly kétségeket támasztanak fenntartásuk jogosságával kapcsolatban” (Bangert 2002: 448-449).

Pedro Arrupe 1973. július 31-én, Szent Ignác ünnepén, Valenciában, a X. Európai Nemzetközi Jezsuita Öregdiák Találkozó keretében mondta el legnagyobb hatású beszédét, melynek címe, a „Másokért élő férfiak és nők”, a jezsuita nevelés mottójává vált. Arrupe iránymutatásai nyomán a társadalmi igazságosság kérdése a jezsuita oktatási intézmények programjának, küldetésnyilatkozatának fókuszába került (Burke 2004: 171-186, Arrupe 1974).

A jezsuita rendfőnök hangsúlyozza, hogy az elesettek, elnyomottak „felszabadítása” a keresztény misszió alapvető eleme kell, hogy legyen, és ennek a tudatosságnak a nevelésben/oktatásban is meg kell jelennie. Arrupe több helyen nevelés helyett „átnevelésről” beszél. Véleménye szerint az egyháznak hatalmas erőfeszítéseket kell tennie annak érdekében, hogy átnevelje tagjait, illetve „minden férfit és nőt” az evangélium alapelveivel összhangban álló társadalmi igazságosságra.

Ennek megfelelően a jezsuita oktatás fő céljának a „másokért élő emberek” nevelését tűzte ki. Olyan emberek nevelését, „akik, nem önmagukért, hanem Istenért és Krisztusért élnek; akik képesek élni és meghalni másokért; akik elképzelni sem tudják Isten szeretetét felebarátaik szeretete nélkül; akiknek meggyőződésük, hogy az istenszeretet csak színjáték, ha nem vezet igazságossághoz” (Arrupe 1974: 1). Arrupe az 1973-as öregdiák találkozón hangsúlyozza, hogy ez a cél abszolút összhangban áll Isten akaratával és az ignáci Lelki gyakorlatokkal, és mivel a jezsuita iskolák eddig jellemzően nem tanították erre diákjaikat, ezért egyrészt most pótolniuk kell hiányosságukat, másrészt a rend további oktatási tevékenységében az igazságosságra nevelésnek világszerte központi helyet kell kapnia. „Nehéz feladat lesz, de képesek leszünk rá.” – mondja Arrupe atya a jezsuiták flexibilitására, az új helyzetekhez, kihívásokhoz való hatékony alkalmazkodási képességére hivatkozva (Arrupe 1974: 2). Az általános rendfőnök beszédében nem egy elvont elméletet vázol, hanem – a II. Vatikáni Zsinat iránymutatásait elemezve – attitűdváltásra és konkrét cselekedetekre szólítja fel hallgatóságát az elnyomottak és szenvedők érdekében. Mindehhez „nem elég a belsők átalakítása. Isten nem csupán azt kéri tőlünk, hogy az egész lényünket, hanem, hogy az egész világot nyerjük vissza számára. Nem választhatjuk el egymástól az egyén átalakulását és a társadalom strukturális reformját” (Arrupe 1974: 6).

De hogyan juttathatjuk el a „másokért élő ember” elvét a valóság szintjére, mindennapi életünkbe? – teszi fel a kérdést Arrupe. Az egyéneknek, a családoknak és a kisebb-nagyobb társadalmi csoportoknak mindenekelőtt el kellene jutniuk odáig, hogy képesek legyenek sokkal egyszerűbben élni, nemet mondani a mindent begyűrűző fogyasztói társadalomnak, visszafogni a pazarló fényűzést, és az esetleges többletprofitból a rászorulóknak juttatni, hogy ezzel is csökkenjen a jómódúak és a szükségét szenvedők közötti szakadék. Továbbá fontos lenne, hogy a jobb módban élők ne arra fordítsák minden energiájukat, hogy még jobban erősítsék gazdasági/társadalmi pozíciójukat, hanem arra, hogy a lehető legnagyobb mértékben csökkentsék kiváltságaikat a hátrányos helyzetű emberek javára. „És kérem, nehamarkodottan arra a következtetésre jussanak, hogy ez önökre nem vonatkozik, hogy önök nem tartoznak saját társadalmuk kiváltságosai közé. Ugyanis egy bizonyos társadalmi helyzetben ez mindnyájunkat érint – még akkor is, ha mi magunk is diszkrimináció áldozatai vagyunk valamilyen szempontból – mert mindig vannak olyanok, akik rosszabb helyzetben vannak nálunk. Alapvető viszonyítási pontként gondoljunk a saját hazánkban és a Harmadik Világban élő legszegényebb, leginkább a társadalom peremére sodródott embertársainkra” (Arrupe 1974: 9). Arrupe végül felszólítja hallgatóságát, hogy ne maradjanak meg az elhatározás szintjén és az elvek hangoztatásánál, hanem aktívan lépjenek fel az igazságtalan társadalmi struktúrákkal szemben.

Mindeközben a latin-amerikai jezsuiták az ottani – egyszerű reformokkal már nem enyhíthető – mélyszegénység és elnyomás felszámolásának reményét a perui származású Gustavo Gutiérrez római katolikus pap által útjára indított „felszabadítás teológiájában” (liberation theology) találták meg. E teológiai irányzat és egyben társadalmi-politikai mozgalom fő célja a társadalmi igazságosság előmozdítása és az elnyomás megdöntése. A felszabadítás teológiája a cselekvő Istent állítja elénk, aki magára veszi a szegények és a szenvedők terheit, és a felszabadításukon munkálkodik. Ezt csak akkor érthetjük meg, ha mi is beleéljük magunkat a helyzetbe, és mindent megteszünk az elnyomás megdöntéséért. A mozgalom elsősorban azért hívta ki a Vatikán bírálását, hogy a marxizmust használta fel a „társadalmi elemzés”, a szegények helyzetének orvoslása és az igazságosabb társadalom felépítése eszközeként (Egy harcos teológiai irányzat, 2011: 18-20).

Az elnyomottak felszabadításán munkálkodó dél-amerikai misszionáriusok küldetése találkozott Pedro Arrupe iránymutatásaival, aki az 1974/75-ben összehívott 32. általános rendgyűlésen kijárta, hogy a jezsuita törvénykezésben is deklarálódjanak ezek az alapelvek. „A hit szolgálata és az igazságosság előmozdítása” című Negyedik Határozat hangsúlyozza, hogy mivel a világon milliók szenvednek az éhezés, a szegénység, a javak és források igazságtalan elosztása, valamint faji, társadalmi, politikai megkülönböztetés miatt, ezért a jezsuiták minden apostoli törekvésének egyik fontos dimenzióját az igazságosság előmozdítása kell, hogy képezze „még akkor is, ha megbolygatja bevett szokásainkat, vagy szélesre tárja esetenként szűk látóhatárunkat” (Bangert 2002: 450-451).

A jezsuita küldetés ilyen irányú átforgatása megosztotta a rend képviselőit, és az akkori pápát is aggodalommal töltötte el. VI. Pál attól tartott, hogy a jezsuiták sajátos papi, szerzetesi feladataikat elhanyagolják, és helyette politikai, társadalmi és gazdasági problémák megoldásába fektetik erejüket (Nemeshegyi 1995: 514).

Kiválóan tükrözi a mai napig is tartó küldetésértelmezésbeli különbségeket annak a két beszélgetésnek az összevetése, amely a Magyar Katolikus Rádióban hangzott el Pedro Arrupe születésének 100. évfordulója alkalmából. Az egyik interjúban Nemeshegyi Péter, a másikban Mustó Péter emlékezik meg az egykori rendfőnök munkásságáról (MAGYAR KATOLIKUS RÁDIÓ, 2007.06.29., 2007.07.06.).

A japán misszionáriusi párhuzam apropójából megkérdezett Nemeshegyi 37 éven keresztül oktató teológiát, teológiatörténetet a tokiói Sophia Egyetemen, majd 1993-ban rendje Magyarországra irányította, ahol folytatta felsőoktatási pályáját. Mindeközben számos vallási témájú könyvet és cikket írt, illetve lelkigyakorlatokat tartott egyháziak és világiak számára egyaránt. A jezsuita atya a – természetesen összességében méltató – rádiós interjúban több ízben is elég kritikusan beszél a Pedro Arrupe által képviselt irányvonalról. Véleménye szerint a 32. rendgyűlés okmányaihoz az igazságosság előmozdításával kapcsolatos passzusok „kissé túllóttak a célon”, mivel a rend alapvető feladata a keresztény hit terjesztése és védelme kell, hogy legyen. Bár elismeri, hogy a különböző karitatív cselekedetek is hozzátartoznak a jezsuita hivatáshoz, azonban szerintem „a társadalmi igazságosságért való küzdelem nem egészen passzol bele a jezsuita karizmába”. Álláspontját megerősíti VI.

Pál pápa ellenérzéseivel is, miszerint nem lenne áldásos, ha az igazságosság eszményét zászlajára tűzve hagyományos feladatait elhanyagolná a rend. Külön kihangsúlyozza, hogy az egyháznak a teológia és a tudományos képzés terén is nagy szüksége van a jezsuitákra. „VI. Pál pápa ugye nem mondhatta, hogy ne legyetek a szegények pártján, meg hát nem is gondolta ezt, ezért nehéz volt az ő helyzete is, és nehéz volt Arrupe helyzete is” – mondja Nemeshegyi, aki a következő pápa, a rövid ideig regnáló I. János Pál nemtetszéséről, illetve az őt követő II. János Pál intelmeiről is beszámol. Utóbbi hozzáállását a következőképpen illusztrálja: „Nem vagyok egészen megelégedve ezzel a nagy szabadságokkal, amit mostanában látok nálatok. Legyetek hagyománytisztelőbbek, és ne kritizáljátok annyira Rómát és a pápát!”

Az interjú során több helyen kritikus hangvételű Nemeshegyitől eltérően őszinte és szenvedélyes odaadással mesél az Arrupe általa kijelölt útról Mustó Péter atya, aki jezsuita munkásságának nagy részét rászorulók között töltötte. Latin-Amerikába költözött, hogy megismerje a leghátrányosabb helyzetben élők mellett tevékenykedő szerzetesi közösségek munkáját, majd Kolumbiában szociális munkásként utcagyerekek között dolgozott. „Arrupe atyával személyesen sohasem találkoztam, de az volt az érzésem, hogy amíg ő a jezsuita rendfőnök, addig nekem is van helyem ebben a társaságban” – hangzik el a centenáriumi rádióadásban. Mustó szerint nem Arrupe osztotta meg a jezsuita rendet, hanem azok, akik a lelkesedését naivitásnak gondolták. A Jézus Társaságának 28. általános rendfőnöke egy olyan igazságosabb társadalom létrehozásán fáradozott, amely képes újra megadni a méltóságát az embernek; olyan újítókat vizionált, akik képesek félretenni meglévő elképzeléseiket, előítéleteiket, és képesek a világot a társadalom és a gazdaság veszteségeinek szemszögéből nézni. Mustó mindeközben keserű kritikával illeti korunk egyházát (beleértve a jezsuita rendet is), amiért az nem lép fel kellőképpen a társadalmi igazságosság érdekében. „Ma fontosabb számunkra, hogy a borászatot támogassuk, hogy tisztességeket szerezzünk, hogy a múlt korszak bűneit, hibáit valamiképp az asztal alá söpörjük (...), különösen fontos a meghunyászkodó, konfliktuskerülő kapcsolat az éppen hatalmon lévőkkel, csak azért, hogy az egyház finanszírozása biztosítva legyen.” Az egyház feladata azonban nem az – folytatja Mustó – hogy a működési feltételeket biztosítsa, és közben ne kerüljön összetűzésbe a hatalmon lévők-

kel, hanem az, hogy kihívás legyen. „Még az életünk kockáztatásával is szenvedélyesen kiállni azért, amiért megkeresztelték minket” – mondja, majd óvatosabban fogalmaz: „Jó lenne, ha bátrabban ki tudnánk állni azoknak az érdekében, akiknek nincs annyi lehetőségük, mint nekünk.” Mustó hisz benne, hogy a lelkesedés szikrája újra lángra lobbantható. Ennek kulcsa lehet, ha érintettséget szerzünk, azaz ha közel engedjük magunkhoz a szenvedést. „Ha egy hoszpiszban a haldokló emberek felé fordulsz, az megérint téged (...), vagy ha egy igazán bűnös emberrel találkozol, aki tényleg komoly vétket követett el, és teljes szeretettel hallgatsz, az megváltoztat téged (...). Arrupe atya azt kérte, hogy minden jezsuita legyen legalább egy olyan emberrel személyes, baráti kapcsolatban, aki az élet árnyékos oldalát ismeri, éli. Ezt a kihívását Arrupe atyának mindig nagyon komolyan vettem, veszem.”

Pedro Arrupe társadalmi igazságosságért vívott harca tehát (főleg, mivel összefonódott a latin-amerikai rendtársak által hirdetett kizsákmányolás-ellenes felszabadítás teológiájával, illetve azon keresztül a marxista eszmékkel) belső ellentétkehez vezetett, és megrontotta a rend és a Vatikán viszonyát. A küldetésértelmezésbeli konfliktusokról Nemeshegyi például így ír: „Egyes jezsuiták részéről túlkapasok is történtek: szinte már csak a társadalmi igazságosság kérdéseivel való foglalkozást tartották fontosnak, és a Társaság egyéb hagyományos munkáit kevésre becsülték. Ez a beállítottság a rendi fiatalság kiképzésénél is hátrányokkal járt” (Nemeshegyi 1995: 514). Mint arra már fentebb utaltam, VI. Pál és II. János Pál pápa is arra intette a jezsuitákat, hogy figyeljenek tudatosabban a rendi fegyelemre, és maradjanak meg a Rendalkotmány által megkövetelt apostoli feladatoknál. Ennek hatására Arrupe elhatározta, hogy benyújtja lemondását a rendgyűlésnek, és erről II. János Pált is tájékoztatta. A pápa azonban – vélhetően, mivel attól tartott, hogy Arrupe köréből egy még forradalmibb egyéniség kerül a jezsuiták élére – elhalasztotta a rendgyűlést.

1981. január 17-én, távol-keleti útjáról visszatérve, Arrupét súlyos agyvérzés érte, melynek következtében maradandó károsulást szenvedett. A pápa saját delegátusaként Paolo Dezzát bízta meg, az idős delegátus helyetteseként pedig Guiseppe Pittau-t nevezte ki, hogy átvezzessék a rendet az „alaposabb felkészülés” időszakán (Bangert 2002: 455-456). A centenáriumi rádióadásban Nemeshegyi Péter így fogalmaz: „[a pápa] tejhata-

lommal kinevezett két embert a jezsuita rend ideiglenes vezetésére. (...) Dezza és Pittau próbálták simítgatni a dolgokat, és hát olyan ügyesen csinálták, hogy nem is telt bele két év, amikor Dezza atya jelenteni tudta II. János Pálnak, hogy most már egészen nyugodtam össze lehet hívni az általános rendgyűlést, nem fognak megválasztani valami fura forradalmárt. (...) És akkor megválasztották a jelenlegi általános rendfőnökünket, aki szintén nagyon kiáll az igazságosság mellett, de ugyanakkor nagyon vigyáz arra, hogy a Vatikánnal ne feszítse túl a húrt (...), és amikor a világon a jezsuiták nagyokat mondanak, akkor simítgassa az ügyeket.”

Az új generálist, Peter-Hans Kolvenbachot az 1983 szeptemberében megtartott 33. általános rendgyűlés választotta Pedro Arrupe utódául. Betegápolói segítségével Arrupe atya is megjelent az alkalmon, ahol formálisan lemondott tisztségéről.

A jezsuita rend 28. generálisa 10 évig tartó hosszú betegség után, 1991. február 5-én, 83 éves korában hunyt el. Hatása a mai napig jelentős a Jézus Társaságban. A rend magyarországi újraindításában jelentős szerepet vállaló, évtizedekig Japánban misszionáriusként tevékenykedő Nemes Ödön jezsuita atya így méltatja Arrupét: „olyan volt, mint egy második Szent Ignác, aki a II. Vatikáni Zsinat szellemében újraalapította Jézus Társaságát” (VATIKÁNI RÁDIÓ, 2007.06.11.). (Pedro Arrupe munkásságát részletesen bemutatja a következő tanulmány: Karlowits-Juhász Orchidea 2014: 5-11).

Az igazságosság és a szociális apostolkodás témája a rend alapidokumentumaiban

A jezsuiták önazonosságának és küldetésének lényegi elemeit a 34. Általános Rendgyűlés (1995) jegyzeteivel ellátott ignáci Rendalkotmány (Constitutiones Societatis Iesu, 1558) és az ehhez kapcsolódó Kiegészítő Szabályok tartalmazzák (1997). Az Arrupe által képviselt eszmék a rend dokumentumaiban a mai napig erőteljesen jelen vannak.

A Kiegészítő Szabályok Előszava a 32. Általános Rendgyűlés (1974/75) határozatai alapján a következőket mondja a hit és az igazságosság kapcsolatára vonatkozóan (RENDALKOTMÁNY 1997: 236):

„4-1. § ...a Társaság mai küldetését így fogalmazzuk meg: e küldetés a hit szolgálata, amelyhez feltétlen követelményként hozzátartozik az igazságosság előmozdítása”.

„4-2. § A hit szolgálata és az igazságosság előmozdítása képezi a Társaság egy és ugyanazon küldetését. Ezért e kettőt nem választhatjuk el egymástól sem célkitűzésünkben, sem cselekedeteinkben, sem életünkben, és nem is tekinthetjük azokat egyszerűen szolgálataink egyikének. Inkább legyen e kettő az, ami összes többi szolgálatunkat integrális egységbe foglalja.

A fenti iránymutatások a 34. Általános Rendgyűlés határozatai alapján a következőkkel egészülnek ki:

„4-3. § Ez a küldetés integráló dimenzióként magába foglalja az evangelizálást, az evangélium inkulturált hirdetését és a más vallások követőivel folytatott dialógust. Ezért küldetésünkben az a hit, amely az igazságosságot előmozdítja, elválaszthatatlanul az a hit is, amely más hagyományokkal dialógust folytat és a kultúrákat evangelizálja.”

A rendgyűlés tehát az evangelizálás szélesebb keretébe illesztve igyekszik követni az Arrupe által megkezdett utat. Ezt támasztja alá a rendgyűlés által himnusszerűen megfogalmazott hitvallás is:

„Nincs hitszolgálat
az igazságosság előmozdítása,
a kultúrákba való beágyazódás,
a más vallások vallási tapasztalatai iránti nyitottság nélkül.

Nincs igazságosság előmozdítása
hitünk közlése,
kultúrák átalakítása,
más hagyományok követőivel való együttműködés nélkül.

Nincs inkulturáció
másokkal való hitközlés,
más hagyományokkal folytatott dialógus,
az igazságosság iránti elkötelezettség nélkül.

Nincs dialógus
hitünk másokkal való megosztása,
kultúrák kiértékelése,
az igazságosság iránti gond nélkül” (Küldetésünk 1996: 43).

Arrupe definíciója szerint „az inkulturáció a keresztény élet és a keresztény üzenet olyan inkarnációja egy bizonyos kultúra kontextusában, hogy ez a tapasztalat nem csak a szóban forgó kultúra elemeiben fejeződik ki (ez még csak felszínes adaptáció lenne), hanem éltető, irányító és egyesítő elvévé válik ennek a kultúrának, azt átalakítva és újjá

formálva, egy »új teremtést« megvalósítva” (Arrupe 1978: 181-182).

A kultúra, illetve annak (re)evangelizálása azért játszik fontos szerepet a hit és az igazságosság kapcsolatában, mivel a jezsuiták szerint az eredendően igazságtalanságokat szülő kulturális, társadalmi és gazdasági struktúrák meggátolják, hogy eljussunk Istenhez, „megnehezíti fejlődésünket az Isten iránti szeretetben” (Horváth 2004: 482). Mivel tehát az igazságtalanság kulturális magatartásokban és gazdasági struktúrákban gyökerezik, ezért igazságosság csakis a kultúra átfőrdéséből jöhet létre (Küldetésünk 1996: 42). Mindehhez azonban komoly attitűdváltásra is szükség van. A 34. Általános Rendgyűlés felhívja minden jezsuita figyelmét arra, hogy küldetése sikeressége érdekében túl kell lépnie „minden előítéleten és elfogultságon, legyen az akár történelmi, akár kulturális, akár társadalmi, akár teológiai előítélet, és teljes szívvel működjek együtt minden jóakarátú emberrel a béke, igazságosság, összhang, emberi jogok és az Isten egész teremtett világa iránti tisztelet előmozdításában” (Küldetésünk 1996: 129. pont).

A rendi alapidokumentumokból témám szempontjából fontosnak tartom még kiemelni a Kiegészítő Szabályok Hetedik részének 7. pontját, amely a szociális apostolkodás fogalmát járja körül és állítja a jezsuiták elsődendő feladatai közé. „Ez a munka minden erejével arra törekszik, hogy az emberi együttélés struktúrái az igazságosság és a szeretet teljesebb megvalósítói legyenek.” (RENDALKOTMÁNY 1997: 339).

A szociális apostoli munkát a Perdo Arrupét megelőző általános rendfőnök, a belga származású Jean-Baptiste Janssens (1889-1964) emelte be a jezsuiták küldetésébe. Instruction on the Social Apostolate című, 1949-ben megfogalmazott körlevéllel megújította a 29. Általános Rendgyűlés (1938) azon határozatát, amely a rendtartományok számára Szociális Központok (Centrum Sociale) létrehozását írta elő.

A szociális apostolkodás egyrészt lelki szolgálatokat jelent, mint például a szociális igazságosságra és szeretetre való ösztönzést, nevelést. Másrészt szociális kutatást, ismeretterjesztést és tevékenységet végző Szociális Központok létrehozását jelenti, amelyek kiemelt feladata, hogy „fedezzék fel a helyi vallásokban és kultúrákban rejlő felszabadító dinamizmusokat, és indítsanak az igazságos társadalmi rend megvalósítását célzó közös kezdeményezéseket” (RENDALKOTMÁNY 1997: 339). A Szociális Központokban az emberi jogok

és az emberi méltóság védelmében végzett tevékenységek igen széleskörűek lehetnek, mint például érdekképviselet, tiltakozások szervezése, békefolyamatban való részvétel vagy konkrét segítségnyújtás (élelmiszerosztás, menedéknújtás, jogi segítségnyújtás, oktatás stb.) (Jesuit Social Centres 2005: 10).

1966-ban a Latin-Amerikai Szociális Központok találkozóján Pedro Arrupe így fogalmaz: „A Szociális Központok alapvető célja, az emberi gondolkodás és struktúrák átalakítása, hogy minden területen nagyobb figyelmet kapjon a társadalmi igazságosság” (Jesuit Social Centres 2005: 5). És bár a 32. Általános Rendgyűlés nem foglalkozik konkrétan a Szociális Központok kérdésével, a fentebb már tárgyalt, „A hit szolgálata és az igazságosság előmozdítása” című Negyedik Határozattal Arrupe egyértelműen támogatja azok létrejöttét és működését.

A Kiegészítő Szabályok iránymutatása szerint a szegények érdekében, illetve a szegényekkel együtt végzett közvetlen szociális munka akkor tudja a leghatékonyabban előremozdítani az igazságosságot, ha olyan emberek kerülnek bevonásra, akik képesek munkájuk minden szegmensébe (elméleti és gyakorlati síkon egyaránt) beilleszteni a hitet. Szintén fontos, hogy az apostoli szociális munkára szánt rendtagok idejében kiválasztásra kerüljenek, és megfelelő kiképzésben részesüljenek (RENDALKOTMÁNY 1997: 340).

Jelenleg szerre a világon több mint 320 Jezsuita Szociális Központ Működik, legtöbbjük Ázsia és Latin-Amerika országaiban.

Az első jezsuita pápa: szolidaritás és párbeszéd

„Ahhoz, hogy megváltozzon a világ, jót kell cselekednünk azokkal is, akik ezért nekünk nem tudnak semmit cserébe adni.” – írja a katolikus egyház jelenlegi vezetője egyik Twitter-üzenetében (<https://twitter.com/ferencpapa/status/523444709830971393>). A 2013 márciusától hivatalban lévő Ferenc pápa (született: Jorge Mario Bergoglio; Buenos Aires, 1936. december 17.) az első jezsuita és egyben az első latin-amerikai pápa. „Tömegközlekedéssel jár, főpapi rezidencia helyett apartmanban lakik, síkra száll a szegényekért” – olvashatjuk egy, az új pápát bemutató katolikus közlemény kiemelésében (Jorge Mario Bergoglio SJ az új pápa. Magyar Kurír, 2013.03.13.).

Megnyilvánulásainak, reformkezdeményezéseinek ismeretében egy nyitott, intelligens, társadalmi problémákra érzékeny, színes, egyben szerény és alázatos személyiség képe rajzolódik ki. Párbeszédre törekvését és béke iránti elkötelezettségét jól szemlélteti az izraeli és palesztin elnökkel közösen tartott vatikáni szentmiséje, az USA és Kuba közeledéséért végzett közvetítő szerepe, a pünkösdi egyházakkal kezdett párbeszéde, illetve a konstantinápolyi pátriárkával való találkozás, ahol a pápa letérdelve kért áldást az ortodox vezetőtől.

Ferenc pápa lelkipásztori munkájának középpontjába a szegények és az emberi méltóság védelmét állította. Újra és újra nagy elhivatottsággal, rálátással és sokszor érezhető spontaneitással szólal fel a periférián élők, a kirekesztettek védelme és segítése érdekében. Elmagyarázza, mit jelent számára a szegényekért élő egyház, felhívja a figyelmet a krisztusi megváltás ingyenességére, a lelkiismeretvizsgálatra, a megbocsátásra, a szolidaritásra és mások szolgálatára. Beszédeiben fellép a képmutatás, az önzés, a közöny és a korrupció ellen. Elítéli az egyházi fényűzést, az elitista egyházi körökbe zárkózást, az üdvösség kisajátításának szándékát és a kínzó, kihallgatás-jellegű gyónást. Fel-szólal a nők férfiaknak való alárendeltsége ellen, és szorgalmazza, hogy a nők teljes körű résztvevői lehessenek a társadalmi és egyházi életnek.

A pápa a pedagógusokat is szolidaritásra buzdítja. Felhívja a figyelmüket arra, hogy nem lehet a világot megváltoztatni a nevelés megváltoztatása nélkül. A pedagógusoknak is el kell kötelezniük magukat a nehézsorsú, periférián élő diákok mellett, és az iskolának nemcsak a színvonalas oktatásról, hanem a befogadásról és jó szándékról is kell szólnia. Fontosnak tartja, hogy az élethez és a társadalomban való léthez a fiatalok pozitív viszonyítási pontot találjanak az iskolában, de ez csak abban az esetben valósulhat meg, ha a tanárok értelmet tudnak adni az iskolának, a tanulásnak és a kultúrának.

Jezsuita pedagógia Messinától Miskolcig

A jezsuita iskolahálózat

„... a Jézus Társasága eredeti céljai nem tartalmazták oktatási intézmények működtetését. (...) Ignác azt kívánta, hogy a jezsuiták mindig szabadon mehessenek helyről helyre – mindig oda, ahol éppen a legnagyobb szükség van rájuk; meggyőződése volt, hogy az intézmények lekötik az embert, és

akadályozzák az említett mozgékonyt” (JEZSUITA NEVELÉS 1998: 71). Elképzelését azonban rugalmasan alakította, amikor rendtársai meggyőzték őt a nevelési/oktatási apostolkodás erejéről, eredményességéről. 1544 végén már hét, papnövendékeket fogadó, kollégium jellegű központ működött Európa szerte. A spanyolországi Gandiában 1545-ben létrehozott kollégium volt az első olyan intézmény, ahol világi tanulókat is fogadtak a jezsuiták. 1548 októberében pedig a szicíliai Messinában megnyitotta kapuit a Társaság első olyan intézményes iskolája, amelyet kifejezetten laikus diákok számára alapítottak a rendtagok (Bangert 2002: 30).

Mivel Loyolai Ignác és társai meggyőzőnek találták, hogy „a nevelés nemcsak hogy megfelelő eszköz az emberi és lelki fejlődésre, hanem hatásos eszköz arra is, hogy megvédje a katolikus hitet a reformátorok támadásaitól” (JEZSUITA NEVELÉS 1998: 71), azaz teljes mértékben összhangban áll a rend apostoli küldetésével, így a jezsuita iskolák száma rohamos növekedésnek indult. „Nemcsak skolasztikusainknak a tudományokban való előrehaladása érdekében, hanem a kollégiumainkban nevelésre felvett külsőknek a tudományokban és erkölcsökben való előrehaladása érdekében is, ahol ez jól megvalósítható, nyissunk nyilvános iskolákat, legalább a humán tantárgyak tanítására.” – írja Ignác a Rendalkotmányban, melynek tíz nagy tartalmi egységből egyet (a 4. részt) az oktatási apostolkodással kapcsolatos szabályok megfogalmazásának szentelt (RENDALKOTMÁNY 1997: 127).

1556-ban bekövetkezett haláláig az első rendfőnök negyven iskola alapítását hagyta jóvá. Negyven évvel később már 245 jezsuita iskola működött, ezért a jezsuita atyák szükségesnek érezték egy átfogó nevelési/oktatási szabályzat megalkotását. Az 1599. január 8-án végleges formát nyert rendi tanügyi szabályzat, a Ratio Studiorum lehetővé tette egy közös alaptantervre és egységes pedagógiai alapelvekre épülő jezsuita nevelési hálózat kialakulását. Amikor 1773-ban XIV. Kelemen pápa feloszlatta a Jézus Társaságát, szinte teljesen megsemmisült az akkor több mint 800 jezsuita oktatási intézményből álló, négy kontinensre kiterjedő iskolahálózat. Csupán Oroszországban maradt fenn néhány jezsuita iskola, ahol II. Katalin nem engedte kihirdetni a pápai rendeletet (JEZSUITA NEVELÉS 1998: 74-75; Szilas 2006: 13). Portugáliában és Spanyolországban a különösen szélsőségesé fajuló jezsuitaellenesség a teljes rend szám-

űzéséhez (Portugáliában kivégzésekhez is) vezetett. Franciaországban is drasztikus módon számolták fel a rendet, bár a jezsuiták hazájukban maradhattak, de csak szétszórva, vagyonuktól megfosztva élhettek tovább. A jezsuita rend radikális felszámolását a bűnbakképzés mechanizmusával magyarázza Ugrai János, részletes elemzésnek vetve alá a Habsburg Monarchia példáját, ahol bár nem fenyegette a jezsuita szerzeteseket életveszély vagy száműzetés, azonban szintén drámai gyorsasággal iktatták ki őket a politikai-kulturális mezőből. „A szerzetesrend gyors felszámolása, vagyonának újracsoportosítása és állami irányítás alá vonása, s nem utolsósorban a szerzetesek eltávolítása a kulcspozíciókból néhány évre a felvilágosult abszolutizmus egyház- és kultúrpolitikájának központi kérdésévé vált. Volumene, hirtelensége és visszafordíthatatlansága miatt a változás radikális volt. S hiába zajlott le viszonylag csendesen, az érintett személyek sokasága számára mégiscsak sorsfordító esztendőket hozott” (Ugrai 2013: 287).

A Jézus Társaságának visszaállítását VII. Pius pápa rendelte el 1814-ben. Döntése egyik okaként a jezsuiták nagy nevelési tapasztalatát emelte ki, mivel az jelentős haszonnal járt és járhat a katolikus egyház számára. A jóváhagyás után a rend viszonylag gyors növekedésnek indult, elkészült a Ratio Studiorum átdolgozott kiadása (1832), és az 1900-as évek elején már több mint 200 jezsuita oktatási intézmény működött. Azonban a XIX. század zavargásai, forradalmi és a Társaság újabb üldözései egyelőre megakadályozták a jezsuita pedagógia valódi megújulását.

A XX. század folyamán megsokszorozódott a jezsuita iskolák száma, annak ellenére, hogy a századfordulótól a II. világháború végéig készült európai rendtartományi jegyzékekben az oktatási intézmények neve mellett gyakran olvasható a „szétzört” vagy a „felfüggesztett” megjelölés (JEZSUITA NEVELÉS 1998: 75; Codina 2000: 44-62). A jezsuita iskolahálózat terjeszkedése a II. világháború után gyorsult fel igazán. 1998-ban már mintegy 1200 jezsuita oktatási intézmény működött a Föld 68 országában (Pálvölgyi 2006: 553). A 2005-ös hivatalos statisztika szerint Jézus Társasága összesen 3451, 2008-ban pedig már 3897 oktatási intézményt működtetett. Ez utóbbi számadat megoszlása a következő: 231 felsőfokú intézmény, 462 középiskola, 187 általános iskola, 70 szakképző iskola, illetve 2947 egyéb intézmény (ez utóbbiak főleg a Fe y Alegría és a Jesuit Refugee Service hálózat iskolái) <http://www.sjweb.info/education/stats.cfm>).

A legfrissebb adatok szerint 2014-ben összesen 185 jezsuita felsőfokú oktatási intézmény, 784 középiskola (secondary, pre-secondary), illetve 1268 „Fe y Alegría” és 77 „Jesuit Refugee Service” iskola működik (<http://www.sjweb.info/highEdu>; <http://www.sjweb.info/education/stats.cfm>).

A Fe y Alegría (Hit és Öröm) elnevezésű mozgalmat 1955-ben, José María Vélaz jezsuita atya hozta létre Venezuelában. A Latin-Amerikából kiinduló, 2013-ra a világ három kontinensének 19 országában jelen lévő mozgalom célja, hogy a szegény, marginalizálódott társadalmi rétegek számára oktatást biztosítson, és ezzel hozzájáruljon a társadalmi struktúrák átalakulásához (<http://www.feyalegría.org>).

A Jesuit Refugee Service (Jezsuita Menekültszolgálat, JRS) egy nemzetközi katolikus szervezet, amely 1980-ban azzal a céllal alakult, hogy segítse a menekült és erőszakkal kitelepített embereket. A JRS programjaiban 2013 végéig 50 országban több mint 900.000 embert támogattak oktatással, gyorssegéllyel, jogi érdekvédelemmel, egészségügyi és egyéb szociális szolgáltatásokkal (<http://en.jrs.net>).

Hazánkban a jezsuita iskolázás története három szakaszra osztható. Az első szakasz 1561-ben, a jezsuiták magyarországi megtelepülésével, a nagyszombati kollégium megnyitásával kezdődött, és 1773-ig, a Jézus Társaságának teljes feloszlásáig tartott. A XVIII. században a rend mind létszáma, mind tevékenysége szempontjából a fénykorát élte Magyarországon. A lelképásztorkodás mellett a legfőbb munkaterület a tanítás és a nevelés volt. A feloszlás évében a jezsuiták felsőfokú oktatási intézményeiben (Nagyszombat, Buda, Győr, Kassa, Kolozsvár) több mint ezren, középiskoláiban (összesen 36 intézményben) pedig több mint hétezeren tanultak (Bangert 2002: 275-276). 1773 után a jezsuita gimnáziumok nagy részét más szerzetesrendek vették át, mint például a székesfehérvárit, az egrit és a pécsit a ciszterciek; a sopronit és a győrit a bencések; az esztergomit és a gyöngyösit a ferencesek; a trencsénit, a selmecbányait, a kőszegit és a kolozsvárit a piaristák; az ungvárit, a szakolcait, a szatmárit és sárospatakit pedig a pálosok.

A második szakasz 1853-ban, a jezsuiták magyarországi visszatérésével vette kezdetét. Ekkor nyílt meg – még az Osztrák Rendtartomány keretében – a nagyszombati noviciátus és középiskola. A XIX. század végén a jezsuiták legfőbb tevékenysége a tanítói munka volt, amelyet főként a piaristáktól 1860-ban átvett kalocsai gimnáziumban vé-

gezték (Bangert 2002: 404). A magyar rendtartomány 1909-ben független lett, és viszonylag gyors fejlődésnek indult. 1945-ben kilenc templomban, két gimnáziumban (Kalocsán és Pécsen), egy lelki-gyakorlatos házban, a budai noviciátusban és a szegedi főiskolán működtek jezsuiták. 1950-ben a szerzetesrendek működését betiltotta az államhatalom. A jezsuiták házait elvették, intézményeit államosították, több rendtag börtönbe került, a fiatal jezsuiták pedig külföldre menekültek (Ádám 1998: 26).

1989-ben újra engedélyezték a Jézus Társaságának magyarországi működését, így a rendtagok visszatérhettek rendházaikba, templomaikba. A hazai jezsuita iskolázás harmadik szakasza azonban csak 1994-ben, a miskolci Fényi Gyula Jezuista Gimnázium és Kollégium megalakulásával vette kezdetét (Pálvölgyi Ferenc tanulmányában a magyarországi jezsuiták pedagógiai tevékenységének harmadik szakaszát 1986-tól, a nemzetközi jezsuita nevelési program megfogalmazásától datálja. Pálvölgyi é.n.: 1). A Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya fenntartásában álló középiskola Seregély István egri érsek szorgalmazására és támogatásával létesült. Eredetileg a Magyarországi Bencés Kongregáció vállalta az egyházmegye által Miskolcra tervezett nyolcosztályos katolikus gimnázium indítását, de az építkezés megkezdésekor a bencések visszaléptek az iskola vezetésétől. „Dr. Seregély István egri érsek úr, a gimnázium alapítója felhívott telefonon, és kérte, hogy a magyar jezsuiták vállalják el a gimnázium működtetését. A kérés teljesítése nem volt egyszerű, mert a Magyarországon dolgozó jezsuiták száma 1950 és 1990 között 400-ról kevesebb mint 100-ra csökkent.” – emlékszik vissza a kezdetekre Nemesszeghy Ervin jezsuita tartományfőnök (Nemesszeghy 2003: 9).

Mivel a jezsuita atyák a megújulás hatékony eszközét látták egy gimnázium elindításában (de nem volt módjukban a nagy múltú pécsi és kalocsai gimnázium újraélesztése), ezért elvállalták az egyelőre egyházmegyei fenntartású iskola működtetését. A Jézus Társasága hivatalosan 2004 nyarán vette át a négy- és nyolcosztályos gimnázium fenntartói feladatait az alapító egri főegyházmegyétől (Forrai 2006: 244-247).

A kezdetben 250-400 fős diáklétszámra tervezett miskolci intézményben 2005-ben 5 jezsuita atya és 57 világi tanár látta el az oktatási, nevelési feladatokat; az iskolának ekkor már 518 diákja, a kollégiumnak pedig 128 lakója volt. 2014-re a diákok száma meghaladta a 600, a kollégisták száma

pedig a 150 főt (Forrai 2006: 248; Holczinger: interjú).

A jezsuita pedagógia alapjai

A XVI. század folyamán a jezsuita iskolák számának rohamos növekedése szükségessé tette egy egységes pedagógiai, tantervi koncepció megalkotását. A Loyolai Ignác által megkezdett úton az egymást követő generálisok intenzív tapasztalatszerét kezdeményeztek a rend iskolái között, melynek eredményeképpen 1599. január 8-án, Claudio Aquaviva rendfőnöksége alatt megszületett a Jézus Társaság iskoláinak tanulmányi rendszere és szabályzata, a Ratio Studiorum (Ratio atque Institutio Studiorum Societatis Iesu, Lukács 1986: 357-454; Farrell 1970).

A jezsuiták „központi tanterve” tanítási tapasztalatokra reflektáló gyakorlati szabályok gyűjteménye, amely tartalmazza a különböző iskolaszinten tanító tanárok tevékenységeire vonatkozó utasításokat, a tantárgyakra, a vizsgákra, a jutalmakra vonatkozó szabályokat, az oktatási, nevelési célokat és módszereket. „A Ratio Studiorum kiadásához vezető és a kiadását eredményező folyamat olyan iskolahálózatot eredményezett, amelynek ereje és hatása a közös szellemiségen és az ebből születő közös pedagógiai elveken alapult. Ez a pedagógia a tapasztalatokra épített, majd állandó eszmecsere által folyamatosan csiszolódott, tovább fejlődött. Ez volt az első ilyen egységes nevelési hálózat a világon” (JEZSUITA NEVELÉS: 1998: 75).

A „központi tanterv” segítségével egységesített jezsuita iskolák már a mai értelemben vett osztálytanóra rendszerben működtek. Az egyes osztályokba közel azonos életkorú és közel azonos tudásszintű gyerekek kerültek, akik a tanévvégi vizsgákon adtak számot tudásukról. Az ötosztályos gimnáziumokban 3 évig latint, majd egy évig poétikát, egy évig pedig retorikát tanítottak, illetve az utolsó két évben a göröggel egészült ki a tananyag. Az ötéves gimnáziumra szervesen épült az akadémiai tagozat, amely 3 éves filozófiai és 4 éves teológiai tanulmányokat jelentett. Minthogy a jezsuiták mindig szem előtt tartották, hogy minél szélesebb társadalmi köröket érjenek el (és ezáltal visszatérítsék az egyháztól elszakadt tömegeket), ezért iskoláikban nem szedtek tandíjat, így az osztályokat általában nagy (akár 200-300 fős) létszám jellemezte. A tanárok munkáját speciális, munkamegosztásos tanulásszervezés segítette. Az egyes osztályok diákjai két táborra, a táborok pedig 10

fős decuriákra oszlottak, amelyek élén egy-egy decurió állt. A decuriók vigyáztak a rendre, ők ellenőrizték a házi feladatokat, rögzítették a hiányzókat, és a többi diák nekik számolt be a megtanultról (Fináczy 1919: 241-276; Mészáros – Németh – Pukánszky 2003: 72-73; Durkheim 1974: 27-34).

A jezsuita iskolákban különösen nagy hangsúlyt fektettek a tananyag emlékezetbe vésésére és az ismétlésére. Az időbeosztás jellemzően a következőképpen alakult: a diákok a decurióknak felmondták a memorizálásra kiadott szöveget, majd az előző napi előadás (vagy a korábban megtanult retorikai, költészeti, nyelvtani szabályok) alapos átismétlése következett. Ezután jött a nap fő része, amikor a tanár előadta és magyarázta az új anyag részét, majd rövid ismétlés következett. Minden nap szenteltek valamennyi időt egy-egy rövid szöveg leírására, a nap végén pedig versennyel rázták fel a diákokat. Szombatonként az egész heti tananyag átismétlésére, illetve szónoki gyakorlatokra vagy vetélkedésre került sor (Schwickerath 1904: 520-521; Mikonya é.n.: 5).

A tanulást és az elsajátított ismeretek marandóságát a folyamatos ismétlés mellett leginkább a szisztematikus és rendszeres versenyeztetés segítette elő. A diákokban meglévő versenyszellem maximális kiaknázását és ébrentartását szolgálta a katonai hierarchiára emlékeztető osztályszervezés. Mint fentebb már utaltam rá, az osztályokat két táborra osztották, egyik tábor volt a rómaiaké (vagy galloké), a másik pedig a karthágóiaké (vagy görögöké). A táborok élén egy-egy imperátor (diktátor, konzul) állt, rangban őt követte a praetor, a tribunus és a szenátor. A decuriók ezen előjárások közül kerültek ki. A táborok decuriái (tízes egységei) is hierarchikusan szerveződtek: az elsőbe tartoztak a legjobb, az utolsóba pedig a leggyengébb tanulók. A két tábor folyamatos versenyben állt egymással, mégpedig úgy, hogy minden decuriának megvolt a hasonló erejű párja a másikban, illetve a decuriákon belül is minden egyes diáknak megvolt a maga versenytársa az „ellenséges” decuriában. A versenyek (concertationes) rendszerint szombaton zajlottak, a tanár vezetésével. Ha valaki kihívott egy másik diákot, és jobbnak bizonyult, akkor megszerezte annak tisztségét. A győztes decuriák és táborok különböző díjakban (például kitüntető jelvényekben) részesültek. Évente néhány alkalommal az osztályok is öszszemérték tudásukat, mégpedig oly módon, hogy a legkiválóbb diákok versenyeztek egymással (Durkheim 1974: 29-31).

A gimnáziumi képzéssel párhuzamosan, a leckeórák kiegészítéseként, heti rendszerességgel úgynevezett akadémiák szerveződtek, amelyek lényegében tehetséggondozó műhelyekként szolgáltak a legkiválóbb tanulók számára. Az akadémiákban különféle munkamódszerekkel dolgoztak a résztvevők, mint például tanári előadás és magyarázat, kívülről megtanult szövegeket felmondása, irodalmi dolgozatok felolvasása, vita, vádló- és védőbeszéd, verseny, problémamegoldó feladatok. „Ezeknek a gyakorlatoknak is legfőbb rúgója a vetélkedés volt, a mire az akadémiák fesztelenebb és közvetlenebb érintkezése bőséges alkalmat adott” (Fináczy 1919: 265-266).

A fentiek kapcsán itt szükségesnek tartom, hogy kitérjek a jezsuita pedagógia kritikájára is, ugyanis éppen a diákok folyamatos versenyeztetése az egyik legproblematisabb momentum a bírálók szerint. Durkheim a következőket írja a túlzásba vitt versenyeztetésből adódó szakadatlan „közelharcról”: „Amikor felismerték a versengés hasznosságát, olyan mértéktelenül alkalmazták, hogy a diákok szinte örökös hadiállapotban álltak egymással” (Durkheim 1974: 34). A versenyeztetés mellett Durkheim azt a jezsuita gyakorlatot is bírálja, amely a tanár és a diák folyamatos, személyes kapcsolatán, illetve a tanítványok minél alaposabb megismerésén alapul. Szerinte mindezzel a tanárok megfosztották diákjaikat szabadságuktól, és elfojtották személyiségük önállóságát. „... ha igaz is, hogy az alapelv helyes, alkalmazása pedig helyénvaló volt (...), a jezsuiták azzal a túlzással és végtelenséggel alkalmazták, ami iskolapolitikájuk minden elemére rányomta bélyegét. És ezzel rögtön el is torzították a különben helyes elvet” (Durkheim 1974: 34; Fináczy 1919: 262-265). A kritikákat már az 1900-as évek legelején Robert Schwickerath is összegyűjtötte a jezsuita oktatásról szóló, közel 700 oldalas művében, ő azonban – a bírálatok ellenére – kiállt a jezsuiták versenyeztetési gyakorlata mellett. Szerinte a versenyek változatossá teszik a tanítási gyakorlatot, megtörik a monotonitást, és különösen célravezetők a fiatalabb diákok körében, mivel őket jobban lefárasztják és demotiválják az egyhangú előadások. Ezenfelül – mint mondja – a versenyeztetés hatékony módja a memória, a képzelet és az érvelési képességek fejlesztésének, „kiváló eszköze az oktatásnak, az elme alapos és harmonikus képzésének” (Schwickerath 1904: 520-521).

A nevelési apostolkodást a XX. század végén alapos vizsgálatnak vetették alá a Jézus Társaságá-

nak képviselői. 1980 őszén egy jezsuitákból és világiakból álló nemzetközi csoport gyűlt össze Rómában, hogy megtárgyalja a jezsuita (elsősorban középiskolai) nevelés kérdéseit, problémáit. A gyűlés javaslatára megalakult a Jezsuita Nevelési Apostolkodást Tanulmányozó Nemzetközi Bizottság, amely 1982-ben tartotta meg első gyűlését. A bizottság négyévnvi tanácskozás és a világ minden részéről összegyűjtött megjegyzések eredményeképpen megszerkesztette A jezsuita nevelés jellemzői című dokumentumot, amely 1986-ban látott napvilágot (JEZSUITA NEVELÉS 1998: 5-83). A jezsuita nevelés jellemzőit felsoroló irat a jezsuita nevelés közös szemléletét és céljait hivatott rögzíteni. „Alapul szolgálhat arra, hogy újra átgondoljuk a nevelési apostoli munka tapasztalatait, és ennek az átgondolásnak fényében kiértékeljük iskolai tevékenységünket és gyakorlatainkat. (...) E kiértékelésnek az állandóan változó helyi körülmények figyelembevételével kell történnie: minden egyes országban és vidéken át kell gondolni, hogy a jezsuita nevelés jellemzői a helyi körülményekben mit jelentenek, és milyen következményekkel járnak, és olyan további dokumentumokat kell alkotni, amelyek a jelen egyetemes jellegű dokumentumot a konkrét és speciális szükségletekhez alkalmazzák.” – írja Peter-Hans Kolvenbach általános rendfőnök a dokumentumhoz mellékelte levelében (JEZSUITA NEVELÉS 1998: 7). Ez az iránymutatás teljes mértékben összhangban áll a rendi alkotmány Nevelési apostolkodás című fejezetének vonatkozó részével: „A Társaság minden nevelési vállalkozása legyen figyelemmel a kultúrák, vallások és ideológiák sokféleségére, valamint a helyi szociokulturális szükségletekre” (RENDALKOTMÁNY 1997: 333).

Bár a nevelési apostolkodásra vonatkozó 1986-os iránymutatás részletesen körülírja a jezsuita pedagógia szellemiségét, alapelveit, értékeit és céljait, azonban gyakorlati iránymutatással nem igazán szolgál a neveléssel foglalkozó jezsuita intézmények számára. Mivel a jezsuita és laikus pedagógusok konkrét módszertani fogódzót is igényeltek, ezért a visszajelzéseikből és javaslataikból kiindulva a Jezsuita Nevelési Apostolkodást Tanulmányozó Nemzetközi Bizottság 1993-ra elkészítette az Ignáci Pedagógia című gyakorlati útmutatót (JEZSUITA NEVELÉS 1998: 85-148).

A megújult jezsuita pedagógiai módszertani modell egy állandó körforgásban lévő folyamatot ír le, melynek öt, egymást követő lépcsőfoka a következő: helyzetismeret, tapasztalat, megfontolás,

cselekvés és kiértékelés (JEZSUITA NEVELÉS 1998: 104-119).

A helyzetismeret azt jelenti, hogy a lehető legteljesebben megkíséreljük feltárni azokat a körülményeket, amelyek között a tanítási-tanulási folyamat zajlik. Ehhez figyelembe kell vennünk a diákok élethelyzetét (család, barátok, osztálytársak, szociokulturális helyzet, politikai, gazdasági, vallási élet, ifjúsági-kulturális jellemzők, szabadidős tevékenységek); a tanulók értékítéleteit és előzetes felfogásait (amelyeket előző iskolájából vagy otthonról hozott); az adott iskola helyzetét, normáit, elvárásait, légkörét; illetve az adott ország szociális és gazdasági helyzetét.

Az ignáci értelemben vett tanulási tapasztalat egy bizonyos dolog értelmi és egyben érzelmi megragadása. Tanítás-módszertanilag szem előtt kell tartanunk, hogy a közvetlen tapasztalat (például a beszélgetés, vita, laboratóriumi kutatás) sokkal elevenebben érinti a diákokat, mint a közvetett tapasztalat (például olvasás vagy előadás-hallgatás). Lehetőség szerint ez utóbbi esetben a tanároknak törekedniük kell arra, hogy serkentsék a diákjaik képzelőerejét, érzékszerveit (például valamilyen szemléltető, tevékenykedtető, helyzetbehozó munkaformával).

A megkülönböztető megfontolás a tapasztalatok átgondolását, a belső motivációk tisztázását, a különböző lehetőségek számbavételét és a választások következményeinek mérlegelését jelenti. Mindez azt a célt szolgálja, hogy a diákok tapasztalataik jelentését jobban megértsék. A megfontolás fázisában a tanár egyik fontos feladata az, hogy tanulóit segítse abban, hogy mások (például a szegények) nézőpontjából is fontolják meg tapasztalataikat. „Lehetséges, hogy a diák azt határozza el, hogy önző módon cselekszik. Elismerjük annak lehetőségét, hogy a fejlődési tényezők, önbizalom hiánya és más események úgy befolyásolják egy diák életét, hogy a jelen pillanatban nem képes nagylelkűségben, igazságosságban és hasonló erényekben növekedni. (...) Tisztelnünk kell az egyén szabadságát akkor is, ha megtagadja a fejlődést. Mi magokat vetünk el. Az isteni Gondviselés gondoskodik róla, hogy az később ki is kelhessen” (JEZSUITA NEVELÉS 1998: 113).

A megfontolást követő cselekvés a jezsuiták nevelési modelljében a belső emberi növekedést, illetve annak külső megnyilvánulását jelenti. A személyes szempontokból értelmezett és értékelt tapasztalatok mozgásba hozzák az akaratot, és választás elé állítják a tanulót. Az új jelentések, meg-

győzések, értékek idővel szabad döntést és cselekvést generálnak. „A szeretet inkább cselekedetekben nyilvánuljon meg, mint szavakban” – fogalmazza meg Ignác a Lelkigyakorlatokban (2002: 130). A jezsuiták célja olyan fiatalok képzése, akik a „magis”-t (azaz Isten és embertársaink nagyobb szolgálatát) szem előtt tartva, tettekkel képesek előmozdítani a társadalmi jólétet és igazságosságot. (A latin magis a jezsuiták egyik kulcsszava, és szó szerint annyit jelent, hogy: „jobban”, „nagyobb mértékben”, „többet”. Ignác írásaiban a magis gyakran kapcsolódik az Isten dicsősége, Isten dicsérete, épületesség, szolgálat, tisztelet, méltóság szavakhoz. Jellemzőek a következő szófordulatok: „Isten nagyobb dicsőségére”, „a lelkek nagyobb javára”, „az egyetemesebb közjóra”. Talos 2013: 40-42).

A tanítási-nevelési modellben a cselekvést kiértékelés követi. Itt elsősorban nem a tanulók tanulmányi előrehaladását mérő szokásos számonkérési és értékelési módokra kell gondolni, sokkal inkább bizalmas beszélgetésekre, megfigyelésekre, személyes fejlődést vizsgáló tesztekre, önértékelésre. A kiértékelés alkalom lehet arra, hogy a tanár gratuláljon tanítványának az eddigi előrehaladásához, és további fejlődésre, további megfontolásra biztassa. „A tanár tapintatos kérdései rávilágíthatnak arra, hogy megfelelőbb döntésekre vagy elkötelezettségre van szükség. (...) Ha a diák így újra felfedezi a növekedés szükségességét, ez indítást adhat neki arra, hogy újra belépjen az ignáci tanulási módszer ciklusába” (JEZSUITA NEVELÉS 1998: 116).

A felvázolt jezsuita nevelési modell nem igényli új tantárgyak bevezetését, hanem a már meglévő tárgyra lehet adaptálni, illetve nemcsak a tantárgyakra vonatkoztatható, hanem a tanításon kívüli tevékenységekre is (például a különböző sporttevékenységekre, közösségi szolgálatokra, lelkigyakorlatokra). A modell alapján felépített oktatási, nevelési koncepcióban a tanulás közelebb kerül a való világhoz és személyessé válik, mivel egyrészt alkalmat ad a diákoknak arra, hogy a tanultakat és a valóságról szerzett tapasztalataikat szintetizálják, másrészt a diákokat aktív és kritikus résztvevőként vonja be a tanítási-tanulási folyamatba. További jellegzetessége, hogy fókuszba helyezi a tanulás szociális dimenzióját, egyrészt a diákok közötti szoros együttműködés és kölcsönös tapasztalatcsere által, másrészt a mások életét jó irányba befolyásoló megfontolás és cselekvés által. Mindennek az alapja a tanárok és a diákok közötti kölcsönös bizalom és szeretet, a diákokkal való

személyes törődés (cura personalis), illetve a tanárok személyes példamutatása (JEZSUITA NEVELÉS 1998: 118-119, 140). „Önátadás, szegények szolgálata, igazságos társadalmi rend, faji előítéltektől mentes társadalom, a Szentlélek ösztönzései iránti nyitottság stb. kifejezések talán gondolkodásra készítetik a diákokat, de az élő példa vezeti őket oda, hogy – a gondolkodáson túllépve – megvalósítsák azt, amit e szavak jelentenek.” (JEZSUITA NEVELÉS 1998: 141).

Az Ignáci pedagógia című dokumentumban leírt modell elterjesztésének első lépése a Róma melletti Villa Cavalletiben 1993. április 20-30. között megrendezett nemzetközi oktatási műhely volt. Ezen 26 ország összesen 40 küldöttje vett részt, abból a célból, hogy praktikus ismereteket szerezzen az ignáci módszerről, illetve hogy a saját országa számára kidolgozzon egy 3-4 éves képzési tervet, majd segítse a környezetében lévő rendtartományok pedagógiai munkacsoportjait (JEZSUITA NEVELÉS 1998: 92).

A pedagógiai fejlesztési folyamat nem zárult le az 1986-os és 1993-as útmutató kiadásával, ahogy Kolvenbach generális fogalmazott: „A jelen irat már több átdolgozáson ment keresztül, de csak akkor lesz igazán kész, amikor mondanivalója megragadja és ihleti a tanárok és tanulók szívét-lelkét a jezsuita nevelési apostolkodásban” (JEZSUITA NEVELÉS 1998: 88). Claudio Acquaviva rendfőnök 1586-ban hasonló módon indította útjára a Ratio Studiorumot, „nem mint végleges, befejezett munkát – mivel ez igen nehéz és talán lehetetlen is volna –, hanem inkább mint eszközt, amely azáltal, hogy egy egységes személelmódot ad egész Társaságunknak, segít legyőzni bármely felmerülő nehézséget” (JEZSUITA NEVELÉS 1998: 8).

Nevelés és társadalmi igazságosság

„Különös elszántsággal kell törekednünk úgy nevelni minden tanítványunkat, hogy azok egy igazságosabb világ felépítésén munkálkodjanak, és képesek legyenek másokkal és másokért dolgozni.” – mondja ki a Jézus Társasága Rendalkotmányának kiegészítő szabályzata a 1974/75-ös rendgyűlés 4. határozata alapján (RENDALKOTMÁNY 1997: 333).

A jezsuita pedagógia fókuszába a XX. század közepétől a verseny helyett a társadalmi igazságosságra és a toleranciára nevelés került. „A teljesítményért folytatott versengés (...) nem sorolható az ignáci magis kontextusába. Az iskolában elfogadható, hogy olyan versenyhelyzeteket teremtünk,

amelyben kiválasztjuk a legjobbat. Az ignáci magis azonban nem lehet ürügy arra, hogy a versengést tegyük az ignáci pedagógia lényegévé” – írja Klaus Mertés, német jezsuita atya, „Felelősséget tanulni” című könyvében (Mertes 2010: 61). A magis azt jelenti, hogy a diákoknak el kell sajátítaniuk annak a képességét, hogy minél „jobban” fel tudják fedezni a közjót, és minél „jobban” hozzá tudjanak ahhoz járulni. A jezsuita nevelés deklarált célja tehát – ahogy Pedro Arrupe generális megfogalmazta – a másokért élő ember felnevelése (Mertes 2010: 64; Arrupe 1974).

Az iskolában a társadalmi felelősségvállalás és igazságosság kérdésének felvetése nem csupán egyetlen tantárgy feladata, hanem minden tantárgyban jelen kell, hogy legyen. A tanároknak tehát mindig szem előtt kell tartaniuk, hogy „bemutassák és felkutassák azokat az összefüggéseket, viszonyokat, tényeket, kérdéseket, meglátásokat, problémákat, megoldásokat és következményeket, amelyek egy adott tantárgy révén azt hozzák jobban tudomásunkra, hogy mit jelent embernek lenni. A nevelés így pontosan átgondolt kutatássá válik, amelynek segítségével a diák kialakítja vagy átalakítja más emberek és a világ iránti maradandó magatartását” (JEZSUITA NEVELÉS 1998: 97-98).

Egy korábbi fejezetben már részletesen írtam Pedro Arrupe 1973 nyarán elmondott nagyhatású beszédéről, amelyben a „másokért élő ember” eszményének megfogalmazásával a társadalmi igazságosság kérdését a jezsuita nevelés fókuszába helyezte. Peter-Hans Kolvenbach általános rendfőnök folytatta a karizmatikus Arrupe atya által megkezdett utat. Az általa 1986-ban közreadott „A jezsuita nevelés jellemzői” című dokumentum ötödik fejezete a tettekben megnyilvánuló szeretetről, a szegények iránti törődésről és a másokért élő emberek neveléséről szól, az 1993-as „Ignáci pedagógia” pedig mindezt gyakorlatorientáltan is körbejárja. „Az alapvető kérdés a következő: Mit jelent az Istenbe vetett hit, amikor szembe találjuk magunkat Boszniával és Szudánnal, Guatemalával és Haitivel, Auschwitz-cal és Hirosimával, Kalkutta zsúfolt utcáival és a Tienanmen tér legyilkolt diákjaival? Mit jelent a keresztény humanizmus az Afrikában éhező férfiak, nők és gyerekek millióival szemben? Mit jelent a keresztény humanizmus, amikor milliókat látunk, akiket az üldözés és terror kiszakított saját földjükből és idegen földre kényszerített? Mit jelent a keresztény humanizmus, amikor a hajléktalanok ögyelegnek városaink utcáin, és az állandóan növekvő nyomorgókat látjuk, akik örök reménytelenségre vannak ítélve? Mi a

humanista nevelés az ilyen tények láttán?” – fogalmazza meg a keresztény humanizmus erőteljes, legégetőbb kérdéseit Kolvenbach generális (JEZSUITA NEVELÉS 1998: 132-133).

A Jézus Társaságának küldetése a hit szolgálata és terjesztése, amely együtt jár az igazságosság és a béke előmozdításával. A béke nem csupán a háborúmentességet, hanem az emberek közötti szeretetet és bizalmat is jelenti. „Az igazságosságot megvalósító és a békéért munkálkodó hit célja: egy új embertípus és egy újfajta társadalom megteremtése, amelyben mindenkinek alkalma van teljes emberi kifejlődésre, és amelyben mindenki felelősnek érzi magát mások emberi fejlődésének előmozdítására” (JEZSUITA NEVELÉS 1998: 38). A jezsuita iskolák fókuszában az igazságosságra nevelés, illetve annak feltételeként a kritikus gondolkodásra nevelés áll. Mindez az iskolai élet három fontos elemében manifesztálódik. 1) A tanmenetben – a diákok életkori sajátosságainak megfelelően – megjelennek az igazságosságot érintő kérdések és a társadalom kritikai elemzése. Ehhez néhol új tantárgyak indítása is szükséges, azonban az irányelv az, hogy minden tárgyban jelen kell, hogy legyen az igazságosság dimenziója. 2) A jezsuita iskola működése és élete hitelesen kell, hogy modellálja az „igazságosságot megvalósító hitet” azzal, hogy kiemelkedő hangsúlyt fektet egymás kölcsönös tiszteletére, mások emberi méltóságára és jogaira. 3) A jezsuita iskola lehetőséget ad diákjainak „az igazságtalanság világával való tényleges érintkezésre” és az igazságosság tettekben való megnyilvánítására, „... alkalmat teremt a diákok számára, hogy mind az iskola keretein belül, mind iskolán kívül érintkezésbe lépjenek a szegényekkel, és szolgálják őket. Így a diákok egyrészt képesek lesznek testvérükként szeretni az emberi közösség minden tagját, másrészt pedig jobban megértik a szegénység okait. Ezt az érintkezést megfontolással kell párosítani, hogy nevelő hatású legyen. (...) A szegényeken értjük a gazdaságilag szűkölködőket, a testi és értelmi fogyatékosokat, a peremhelyzetbe szorítottakat és mindenkit, aki bármilyen értelemben képtelen emberhez méltó életet élni” (JEZSUITA NEVELÉS 1998: 39-43).

A fentiekben leírt, társadalmi igazságosságra fókuszáló nevelés „segít a diákoknak megérteni, hogy képességeik kifejlesztésre váró adományok, melyeknek célja nem önmagunk kielégítése vagy magunk haszna, hanem Isten segítségével az emberi közösség javának szolgálata” (JEZSUITA NEVELÉS 1998: 40). Az iskola feladata, hogy min-

den lehetőséget megadjon a diákokban rejlő képességek kifejlesztésére, illetve ezzel összefüggően a magis felismerésére és választására. A magis azonban nemcsak a tanulásra, hanem a cselekvésre is vonatkozik. „Iskoláinkban ki kellene fejleszteni az ignáci szemléletmódnak ezt a mozgató erejét olyan szolgálati jellegű programokkal, amelyek rávezetik a diákokat, hogy tevékenyen tapasztalják meg, és ellenőrzik a magis elfogadását.” – irányozza elő Kolvenbach generális a Jezsuita Nevelési Apostolkodást Tanulmányozó Nemzetközi Bizottság tagjainak tartott beszédében, 1993 tavaszán (JEZSUITA NEVELÉS 1998: 138). „Az iskola például szociális munka révén »gyakoroltatja« a diákjaival a szegények helyzetébe történő beilleszkedést: néhány héten keresztül osztozhatnak a hajléktalanok, az idősek, a betegek helyzetében, nem azért, hogy erkölcsileg jó embernek érezzék magukat, nem is azért, hogy egy alkalommal négy héten keresztül gyakorolják a felebaráti szeretetet, hanem azért, hogy megtanuljanak látni.” (...) Az ignáci pedagógia értelmében az ilyen gyakorlatok segítségével elérhető és kívánatos eredmény az, hogy érzékeny-nyé tegyünk diákjainkat az olyan nem-produkálható pillanatokra, amelyekben a részvét nyílként szívünkbe fűrődik.” – írja Klaus Mertes, és hozzáteszi: az ilyen jellegű szolgálatot „együttérzés-projektnek” vagy „részvét-projektnek” is szokták nevezni (Mertes 2010: 66-67).

Ilyen szolgálati jellegű program a miskolci Fényi Gyula Jezsuita Gimnáziumban megvalósított, a fenti pedagógiai koncepció lényegét mintaszerűen tükröző szeretetszolgálat. A szeretetszolgálat működése, módszertana, illetve konkrét helyszínei és tevékenységei a tanulmány következő részében kerülnek bemutatásra.

Felhasznált irodalom

- Ádám J. 1998. Jézus Társasága a III. évezred küszöbén. In: Nemesszeghy Ervin (szerk.): Jezsuiták küldetése a III. évezred küszöbén. Korda Kiadó, Kecskemét, 21-47.
- Arrupe, P. 1978. Father General's Letter on Inculturation to the whole Society of Jesus, dated 14th May, 1978. In: Arrupe, Pedro: Jesuit Formation and Inculturation in India Today. Delhi.
- Arrupe, P. 1974. Men for Others. Jesuit Secondary Education Association, Washington, D.C.
- Bangert, W.V. 2002. A jezsuiták története. OSIRIS Kiadó, Budapest.
- Burke, K.F. (szerk.) 2004. Pedro Arrupe Essential Writings. Orbis Books, Maryknoll, New York.
- Burke, K.F. 2007. The Legacy of FR. Pedro Arrupe, S.J. in Celebration of The 100th Centenary of His Birt. Lane Center Lecture Series, September 14, 2007.
- Codina, G. 2000. A Century of Jesuit Education, 1900-2000. In The Jesuits 2000: Yearbook of the Society of Jesus, 44-62.
- Durkheim, É. 1974. A jezsuita és az egyetemi rendszer. In: Ferge Zs., Háber J. (szerk.): Az iskola szociológiai problémái. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 27-34.
- Farrell, A. 1970. The Jesuit Ratio Studiorum of 1599. Conference of Major Superiors of Jesuits, Washington, D.C.
- Fináczy E. 1919. A renaissancekori nevelés története. Hornyánszky Viktor Könyvnyomdája, Budapest, 241-276.
- Forrai T. 2006. A Fényi Gyula Miskolci Jezsuita Gimnázium és Kollégium 1994-2004. In: Szabó F., Bartók T. (szerk.): Jezsuiták Szent Ignác nyomdokain. Szent István Társulat, Budapest, 244-248.
- Horváth Á. 2004. Kultúra és igazságosság. Távlatok, 66. sz.
- Karlowits-Juhász O. 2014. Pedro Arrupe és a „másokért élő ember” eszménye. Zempléni Múzsza, XIV. évf. 4. sz. 5-11.
- Loyolai Szent I. 2002. Lelkigyakorlatok. Korda Kiadó, Kecskemét.
- Mertes, K. 2010. Felelősséget tanulni. Iskola az ignáci lelkigyakorlatok szellemében. Ignáci Pedagógiai Műhely II. Felelős kiadó: Forrai Tamás, Miskolc.
- Mészáros I., Németh A., Pukánszky B. 2003. Neveléstörténet. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 72-73. o.
- Nemeshegyi P. 1995. Jézus küldetésének szolgái. Beszámoló Jézus Társasága 34. általános rendgyűléséről. Távlatok, 23-24.
- Nemesszeghy E. 2003. Köszöntő a jubileumi évkönyvhöz. In: Fényi Gyula Miskolci Jezsuita Gimnázium és Kollégium X. jubileumi évkönyve. Felelős kiadó: Forrai Tamás, Miskolc, 9.
- O'Malley, J.W. 2006. Az első jezsuiták. Szent István Társulat, Budapest.
- Pálvölgyi F. 2006. Hagymány és megújulás harmóniája a jezsuita pedagógiában. In: Szilágyi Csaba (szerk.): A magyar jezsuiták küldetése a kezdetektől napjainkig. Művelődéstörténeti

- műhely. PPKE Kari Kiadó, Piliscsaba, 553-562.
- Ratio atque Institutio Studiorum Societatis Iesu. In: Lukács László (szerk.): Monumenta Paedagogica Societatis Iesu, V. kötet. Institutum Historicum Societatis Iesu, Róma, 1986, 357-454. o.
- Schwickerath, R. 1904. Jesuit Education. Its History and Principles Viewed in the Light of Modern Educational Problems. B. Herder, St. Louis.
- Szilas L. 2006. A Társaság öt évszázada. In: Szabó Ferenc – Bartók Tibor (szerk.): Jezsuiták Szent Ignác nyomdokain. Szent István Társulat, Budapest, 13-15.
- Talóş, M. 2013. Isten dicsőségének megnyilvánulása. A Szív, június, 40-42.
- Ugrai J. 2013. A jezsuiták mint az iskolaügy „kerékkötői”? A 18. századi oktatáspolitikai diskurzus a Habsburg Monarchiában a bűnbak-képzés tükrében. In: Gyarmati Gy., Lengvári I., Pók A., Vonyó J., (Szerk.), Bűnbak minden időben Bűnbakok a magyar és az egyetemes történelemben. Kronosz Kiadó. Pécs-Budapest, I. kötet.
- Velkey B. 2003. Szeretetszolgálat. In: Jezsuita Gimnázium és Kollégium 1994-2004. Jubileumi évkönyv. Fényi Gyula Miskolci Jezsuita Gimnázium, Miskolc, 287-289.
- Internetes források**
- A Jezsuita Menekültszolgálat honlapja: <http://www.jrsusa.org>
- Bencés Diákszövetség. A bencés iskolákról, <http://bdsz.hu/bences-szellemiseg/a-bences-iskolakrol>
- Berze Nagy János Gimnázium. Iskolánk rövid története, <http://brody.iif.hu/pedportal/berzenagyjanos>
- Bikfalvi Géza: A jezsuiták Budapesten. Kézirat. Interneten hozzáférhető: http://lex.jak.ppke.hu/~holmes/egyeb/A_jezsuitak_Budapesten.pdf
- Borián Tibor SP: A Magyar Piarista Rendtartomány története, <http://www.piarista.hu/kikvagyunk/magyar-rendtartomany-tortenete>
- Esztergomi Szent István Gimnázium. Gimnáziumunkról, <http://www.szig.eoldal.hu/cikkek/gimnaziumunkrol.html>
- Fe y Alegría: <http://www.feyalegria.org>
- Ferenc pápa megnyilvánulásai (cikkgyűjtemény): <http://hu.radiovaticana.va/news/ferenc-papa/dokumentumok>
- Ferenc pápa megnyilvánulásai (cikkgyűjtemény): <http://hu.radiovaticana.va/news/ferenc-papa/szentmise-liturgia>
- Ferenc pápa megnyilvánulásai (cikkgyűjtemény): <http://hu.radiovaticana.va/news/ferenc-papa/talalkozok-fogadasok>
- Ferenc pápa megnyilvánulásai (cikkgyűjtemény): <http://magyarkurir.hu/vatikan/ferenc-papa>
- Ferenc pápa Twitter-üzenete, 2014. október 18. <https://twitter.com/ferencpapa/status/523444709830971393>
- Jesuit Higher Education, <http://www.sjweb.info/highEdu>
- Jesuit Refugee Service: <http://en.jrs.net>
- Jezsuita arcképcsarnok: Mustó Péter. <http://arckepcsarnok.jezsuita.hu/musto-peter>
- Jezsuita arcképcsarnok: Nemeshegyi Péter. <http://arckepcsarnok.jezsuita.hu/nemeshegyi-peter>
- Jorge Mario Bergoglio SJ az új pápa. Magyar Kurír, 2013. március 13. <http://www.magyarkurir.hu/hirek/jorge-mario-bergoglio-sj-az-uj-papa>
- Mikonya György: A jezsuita tanügyi szabályzat. Kézirat. Interneten hozzáférhető: <http://nik.line.hu/MMbead/07tema/7tema-Jezsuita.pdf>
- Pálvölgyi Ferenc: Régi és új a jezsuita pedagógiában. Kézirat. Interneten hozzáférhető: <https://btk.ppke.hu/db/0A/58/m00000A58.pdf>
- Society of Jesus Education Statistics: <http://www.sjweb.info/education/stats.cfm>
- Udvarhelyi Olivér: A pálosok és a magyar iskolaügy, http://web.axelero.hu/kesz/jel/04_02/palosok.html
- Zirci Ciszterci Apátság. Rendtörténet Magyarországon, <http://www.ocist.hu/rendtortenet-magyarorszagon>
- Egyéb források**
- Egy harcos teológiai irányzat – A felszabadítás teológiája. Latin-Amerika, 2011/1-2. sz. 18-20.
- Interjú Holczinger Ferencel, a Fényi Gyula Jezsuita Gimnázium igazgatójával (2014. április 9.). Jesuit Social Centres. Structuring The Social Apostolate. (sz.n.) Social Justice Secretariat, Rome, 2005.

- JEZSUITA NEVELÉS: A jezsuita nevelés jellemzői és az ignáci pedagógia. Jézus Magyarországi Rendtartománya, Budapest, 1998.
- Jezsuiták tegnap és ma (sz.n.). Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya, Róma, 1993.
- Küldetésünk. A Jézus Társasága 34. általános rendgyűlésének dokumentumai. Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya, Budapest, 1996.
- MAGYAR KATOLIKUS RÁDIÓ: P. Pedro Arrupe volt jezsuita általános rendfőnökről, 1. rész. „Párbeszéd”. Magyar Katolikus Rádió, 2007. június 29.
- MAGYAR KATOLIKUS RÁDIÓ: P. Pedro Arrupe volt jezsuita általános rendfőnökről, 2. rész. „Párbeszéd”. Magyar Katolikus Rádió, 2007. július 6.
- RENDALKOTMÁNY: Jézus Társaságának Rendalkotmánya és Kiegészítő Szabályok. Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya, Budapest, 1997.
- VATIKÁNI RÁDIÓ: P. Nemes Ödön jezsuita emlékezik a száz éve született Pedro Arrupe baszkföldi generálisra. Vatikáni Rádió, Kultúra és társadalom, 2007. június 11.